

Malakanlar'ın Anadolu'daki İzleri

Prof. Dr. Bayram AKÇA

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,

Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

abayram@mu.edu.tr

Sinan KIYANÇ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim
Dalı

sinankiyanc@gmail.com

Öz

Malakanlar, Çarlık Rusya'da ortaya çıkan muhalif Rus köylü hareketidir. Kiliseye ve onun yaptırımlarına başkaldıran bu topluluk kendi inanç sistemlerini oluşturmuşlardır. Bu nedenle Malakanlar, Çarlık Rusya tarafından Kafkasya gibi işgal edilmiş bölgelere sürgün edilmişlerdir. 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı (93 Harbi) ile Kars'ın Çarlık Rusya tarafından işgal edilmesiyle, Kafkaslara sürgün edilmiş Malakanlar'ın bir kısmı Anadolu'ya göç etmiştir. Malakanlar, Anadolu'da kurdukları köylerde Müslüman topluluklar ile yaşamışlardır. 1960'lı yıllara kadar süren bu birliktelik Malakanlar'ın bu toprakları terk etmesi ile son bulmuştur.

Bu çalışma kapsamında Malakanlar'ın Anadolu'ya göçü ve sonrasında Müslüman halkla ilişkileri bilgi ve belgeler ışığında araştırılmıştır. Malakanlar'ın Anadolu'dan ayrılışları incelenmiş ve sonucunda geride bıraktıkları izleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Malakan, Anadolu, Kars, Rusya, Kafkaslar

Molokans Traces in Anatolia

Abstract

Malakans are the Russian opposition villagers' movement emerged in Tsarist Russia. This community which revolted against Church and its sanctions formed their own belief systems. Therefore, Malakans were exiled to the regions by Tsarist Russia like Kars. During 1877-1878 Ottoman Russia War (93 War) when Kars was occupied by Tsarist Russia, some of the Malakans who were exiled to Caucasus emigrated to Anatolia. They lived in the villages that they had established together with Muslim communities. This togetherness which lasted until 1960s ended when Malakans abandoned this land.

In the scope of this study, Malakans' emigration to Anatolia and then their relationships with Muslim society investigated in the light of information and documents. Malakans' abandoning the Anatolia was examined and as a result, their traces were revealed.

Key words: Malakan, Anatolia, Kars, Russia, Caucasus

Giriş

Malakanlar, Çarlık Rusya'nın Hıristiyanlığı kabul etmesiyle oluşan Kilisenin baskı ve zulmüne karşı çıkmışlardır. Malakanlar Kilise öğretilerine karşı Hıristiyanlığın bozulmamış özelliklerine dayalı Malakanizm inancını ortaya çıkarmışlardır. Malakanizm, Malakanlar'ın inançlarını ve toplumsal normlarını belirleyen, temeli Tevrat ve İncil'e dayalı bir inanç sistemidir.

Malakan ismi bir ırk değil muhalif hareketin genel ismi olarak anılmıştır. Menşei olarak Slav olan bu topluluk Kilise'nin tüm baskısına direnmesi neticesinde sürgün edilmişlerdir.* Malakan Sürgünü, birçok kez Çarlık Rusya sınırlarının en ücra köşelerine olmuştur. Bu sürgün kimi zaman oluşan baskıdan kurtulmak için zorunlu bir seçenek olsa da genellikle Çarlık Rusya'nın bir politikası olarak uygulanmıştı. Malakanlar bu sürgünlerle Doğu Sibiryaya ve Güney Kafkasya sınırlarına yerleştirilmişlerdi (Toynbee, 1978: 69). Çarlık Rusya, Malakanlar'ı ve onlara benzer muhalif toplulukları sürgün ederek hem merkezden uzak tutmayı ve hem de savaşlar sonrasında boşalan köylerin tekrar imarını ve bu bölgelerde Rus varlığının güçlenmesini amaçlamıştır.

Çarlık Rusya'da 20 Ekim 1830 tarihli kararla; Malakanlar'ın Kafkasya'ya doğru sürgünü başlamıştı (Breyfogle, 1998: 25). Kafkasya'ya göç ettirilen Malakanlar Türkiye ve İran sınırındaki Tiflis, Erivan, Gence (Elizavetopol) ve Şamahı (Bakü) vilayetlerindeki topraklara yerleştirilmiştir†. Bu dönemde

* Çarlık Rusya'nın Hıristiyanlığı resmî kabulden sonra Kilise'nin insanları zorla Hıristiyanlaştırmak için zorla nehirlerle sürerek vaftiz etmesi, ağır vergiler ve Hıristiyan olmayanlar üzerine baskısı Rusya'da muhalif bir yapının oluşmasına neden olmuştur. Asırlarca süren bu hareket kendi içinde evrilmiş ve kollara ayrılmıştır. Bu harekete katılan topluluklar Rus Sektantları olarak ifade edilmiştir. Rus Sektantları, Malakan (Priguni, Obshchie, Postoiannye, Dukhovnye), Dukhobor, Subbotniklerden oluşmaktaydı. Bu grupların benzer özellikleri olmasına karşın birçok farklılıkları da bulunmaktadır. Hatta öyle ki yıllar süren bu mücadelede aynı topluluklar arasında bölgesel farklılıklara rastlanmaktadır (Breyfogle, 1998: 15 ve Beliajeff, 1981: 22-24).

† Hayri Çapraz, Kafkasya İdari Komutanı G.V. Rozen'in (1831-1837) raporlarına dayanarak Malakanlar'ın Güney Kafkasya'da öncelikli olarak Karabağ bölgesinde yerleştirdiklerini belirtmektedir. Karabağ'a yaşanan göçün yoğunluğu nedeniyle yer

Malakanlar'ın sayıları konusunda kesin bir istatistik bulunmasa da Rus Çarı I.Nikola'nın yönetiminin sonlarına doğru yapılan sayımlarda bir milyondan az olmadıkları belirtilmektedir (Semyenov ve Karagöz, 2009: 29).

Malakanlar dünya toplumları arasında en fazla sürgün edilmiş topluluklardan birisidir. Kiliseye başkaldırmalarıyla başlayan bu süreç günümüze kadar devam etmiştir. Günümüzde Rusya başta olmak üzere Amerika, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, Türkiye ve Avustralya gibi birçok ülkede yaşamaktadırlar. Malakanlar'ın bir kısmı 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı (93 Harbi) sonunda, Kars ve çevresi Çarlık Rusya'nın hâkimiyetine girince Kafkaslardan Anadolu'ya göç etmişlerdir (Semyenov ve Karagöz, 2009:112). Kars ve civarına yerleşen Malakanlar ile onlara benzer toplulukların, bölgenin Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle bir kısmı göç etse de bölgede yaşamaya devam edenler de olmuştur. Bu süre zarfında Müslüman halkla ortak bir kültür oluşturan Malakanlar, bölgeye kazanımlar sağlamışlardır.

1. Malakanlar'ın Tarih Sahnesine Çıkışı

Rusya'nın Hıristiyanlığı Resmî kabulünden sonra Hıristiyan dininin yaygınlaştırılması için Kilise baskısı her geçen gün artmıştı. Bunun yanı sıra ağır vergiler altında ezilen Rus köylüsü, resmî kabulün ilk yıllarında başlayan muhalif akımların içinde olmuştu. İlk dönemlerinde muhalif hareket ortak özellikler üzerinden hareket etmiş ve “Dini Sapkınlar” ya da “Ruhani Hıristiyan” olarak adlandırılmıştı. Ancak zamanla muhalif akım kendi içinde farklılıklar göstermiştir.

Tambov'un Kilise Yönetiminin 1765'te Sinot'ta görüşülmek üzere hazırladığı raporda “Malakan” ismi ilk kez resmî kaynaklarda geçmiştir. Malakan; Rusça Moloko (süt), kelimesinden türeyerek süt içen veya perhizi bozan anlamına gelmektedir.[‡] Önceleri aşağılamak için kullanılan Malakan ismi bir süre sonra halk tarafından benimsenmişti (Semyenov ve Karagöz, 2009: 19-23). Malakanlar Kilise baskılarına karşı çıkmaları nedeniyle baskılara maruz kalmıştı.

Rus Çarı I. Aleksandr döneminde kilise tarafından uygulanan baskı yumuşamış ve bu durum Malakanlar'ı rahatlatmıştı. Malakanlar yaşadıkları baskılar nedeniyle 1803'te Çar'a dilekçe sunmuşlardı. Bu dilekçe neticesinde

sorunu ortaya çıkmasından dolayı Kafkasya'daki diğer bölgelere yerleştirilmişlerdir (Çapraz, 2012: 237)

[‡] Malakan ismi üzerine farklı tanımlar bulunmaktadır. Ancak biz bunlardan en yaygın olan “Süt İçen” tanımını kullandık.

Çar onları Ortodokslardan ayırmaya ve Tavriya[§] vilayetinin Melitopol kazasındaki Moloçniye (sütlü sular) nehri boyunca uzanan boş araziye yerleştirme kararı vermişti. Böylece Malakanlar'ın göç hayatı başlamıştı. Malakanlar bu bölgede yaşayan Alman kolonilerinden ekonomilerini başarılı bir şekilde yönetmeyi, toprağı da usulünce ekip biçmeyi öğrenmişlerdi (Semyenov ve Karagöz, 2009: 24-25).

Çarlık Rusya'nın Kafkasları işgal etmesiyle Kafkaslardaki Rus nüfusunu artırmak için Rusya içlerinden topluluklar bölgeye göç ettirilmişti. Kafkasların olumlu hayat şartları Malakanlar için özendirici olduğundan birçoğu Kafkasya'ya gönüllü göç etmiştir (Semyenov ve Karagöz, 2009: 36).

2. Kars'ın Çarlık Rusya'nın Eline Geçışı ve Malakanlar'ın Anadolu'ya Göçleri

Kars, Kafkasya'nın Güneybatısında ve Anadolu sınırında bulunmaktadır. Bölgenin güvenliği için son derece önemli bir noktada bulunması tarihsel sürecinde birçok devlet tarafından işgale uğramasına neden olmuştur (Gündüz, 2001: 515-518). Çarlık Rusya, Güney Kafkasya'yı işgal etmesi üzerine buradaki varlığını güvenceye almak için 1807 yılında Kars'ı işgal etme girişimde bulunmuş ancak başarılı olamamıştı (Kırzioğlu, 1953: 547-548). Çarlık Rusya ikinci sefer (1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı) 25 Haziran 1829 tarihinde Kars'ı kuşatmış ve üç gün sonra şehir Çarlık Rusya tarafından işgal edilmişse de 14 Eylül 1829 tarihinde imzalanan "Edirne Barış Antlaşmasıyla" Çarlık Rusya bu topraklardan çekilmiştir (Akşin, 2005: 111).

Kars, Kırım harbi döneminde bir kez daha Çarlık Rusya tarafından kuşatılmış ve 25 Kasım 1855 tarihinde işgal edilmişti. 30 Mart 1856 tarihinde imzalanan "Paris Antlaşması" gereğince Kars, Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştı. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı neticesinde 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Osmanlı Hükümeti, harp tazminatının bir kısmına karşılık Elviye-i Selase ve Beyazid (Karaköse) vilayetleriyle Dobriçe'yi Çarlık Rusya'ya terk etmeyi kabul etmiştir (Karal, 1988: 66; Kırzioğlu, 1953: 551-552). 13 Temmuz 1878 tarihinde yapılan Berlin Kongresinde İmparatorluğun üç önemli parçası Bosna-Hersek, Kıbrıs Adası ve Elviye-i Selase (Kars, Ardahan

[§] Tavriya Vilayeti, Tambov eyaletinin güneyinde, Ukrayna'nın doğu sınırında yer almaktadır.

ve Batum) üç büyük devletlerin geçici idaresine bırakılmıştı (Ortaylı, 2004: 399). Böylece Kars'ın yaklaşık kırk yıl süren Çarlık Rusya işgali başlamıştı.

Elviye-i Selase'nin Çarlık Rusya'nın işgaline girmesiyle burada yaşayan Müslüman nüfus batıya doğru göç ettirilmişti. Bölgede Müslümanlardan boşalan yerlere Rus nüfusunun artması ve ihtiyaç duyulan tarımsal üretimin sağlanması için Anadolu'nun iç kesimlerinde yaşayan gayrimüslimlerin yanı sıra Rus iktidarına uygun Malakan, Dukhobor, Alman, Osetin, Ermeni, Rum vb. yerleştirilmişti (Kırzioğlu, 1953: 553; Badem, 2010; Kıyaç, 2014). Çarlık Rusya Elviye-i Selase'ye göç eden bu grupları önemli yollar ve hudutlarda boşalttıkları İslam Köylerine yerleştirmişlerdir (Karabekir, 1988:1651). Ruslar Kafkaslar üzerinde uyguladıkları politikanın aynısını Kars içinde uygulamışlardır. Sınır hattında bulunan Malakan ve onlar gibi zorla göç ettirilmiş toplulukları elde edilen yeni yerleşim yerlerine iskân ettirerek hem bölgedeki Rus nüfusunu artırmaya hem de Malakanlar gibi grupları merkezden uzak tutmaya çalışmışlardır.**

Kars'a ilk Malakan göçmenleri 1878 sonbaharında Güney Kafkasya'dan gelmiştir. Malakanlar'ın yanı sıra Ruslar (Dukhobor, Prigunı, Subbornik vb.), Rumlar ve Ermeniler gelmişlerdir (Badem, 2010: 59). 1880 yılından sonra Kars'a yerleşmiş bazı Malakan aileler daha sonra buradan Amerika'ya göç etmişlerdir (Berokoff, 1969: 5). Sınır güvenliğinin tam olmamasından dolayı göç hareketleri kontrol altına alınmadan devam etmiştir. Bu dönemde Rus ve Osmanlı sınırları sürekli ihlal edilmiştir (Aygün, 2007: 89-116).

1876 Osmanlı nüfus sayımına göre, Kars sancağının ve işgalden sonra buraya katılacak olan Oltu ve Ardahan'ın, erkek nüfus miktarı toplam 39.252'dir. İlber Ortaylı'nın Salname-i Vilayet-i Erzurum, Sene 1293/1876-77 göre verdiği sayılar aşağıda belirtilmiştir (Ortaylı, 2004: 403).

Bölgesi	Müslüman Erkek	Gayri Müslim Erkek	Toplam
Kars Sancağı	20.420	4.810	25.230
Oltu Kazası	6.417	355	6.772
Ardahan	7.250	-	7.250
TOPLAM	34.087	5.165	39.252

1881 yılında Rus yönetimi tarafından yapılan ilk sayımın sonuçlarına göre Kars vilayetinde toplam nüfus 125.634'tür (Alp, 2012: 96). 1882 yılında bu

** Çarlık Rusya işgal ettiği bölgelerde varlığını güçlendirmek için sömürgecilik ve iskân politikası geliştirmişlerdir. Bu işgal edilen Sibiryaya, Lehistan, Besarabya, Kuzey Rusya, Kafkasya'da ortaya konulmuştur (Goç, 2011)

sayı 145.412'ye çıkmıştır. Toplam nüfus içerisinde Müslüman Türk nüfus yaklaşık % 62'lik bir orana sahipti. Vilayette yaşamakta olan Müslüman Türk ahali nüfusu 89.958 idi. Buna karşılık Rus, Ermeni ve Rumların oluşturduğu gayri Müslim ahali nüfusu ise 54.578'dir (Badem, 2010: 50). Rus yönetimi bu nüfus yapısından memnun değildi. Ruslar kendilerine bağlı bir sancak oluşturmak için Rus nüfusunu artırmaya çalışmışlardı. 1879-1884 arası gelen Malakanlar Taht sancağına 474, Zaruşad sancağına 273, Ardahan Sancağına 47 olmak üzere toplam 794 hanedir (Badem, 2010: 60).

Kars'ın Çarlık Rusya tarafından işgalinden sonra Çarlık Rusya ile Osmanlı Devleti arasında 8 Şubat 1879'ta yapılan İstanbul Muahede-yi Kat'ie Antlaşmasına göre üç yıl içinde Kars'ın Müslüman Türk ahali bölgeyi terk etme hakkına sahip olacaktı (Alp, 2012: 2). Antlaşmanın söz konusu maddesinin bu hükmüne dayanarak yaklaşık 70.000 Müslüman Türk vilayeti terk etmiştir (Ortaylı, 2004: 404)^{††}.

İşgalden sonra eski Kars sancağına katılan Oltu ve Ardahan'la birlikte bölgenin nüfusunda büyük değişme meydana gelmiştir. İşgalden 20 yıl sonra yapılan 1897 nüfus sayımına göre, Kars sancağının nüfusu 162.723'ü erkek ve 129.755'i kadın olmak üzere 292.478'dir. Bu artış bölgenin değişen etkin yapısına bakıldığında 20 yıllık Çarlık Rusya'nın iskân politikası neticesidir (Ortaylı, 2004: 403)

Çarlık Rusya istatistiklerinde topluluklar dini cemaatler olarak ayrılmıştı. Bu kapsamda Müslümanlar Şii ve Sünni diye iki ayrı yapıda gösterilmişti. 1897 sayımına göre, Kars'ta başlıca dini grupların nüfusu şöyledir (Ortaylı, 2004: 405).

Dini Grup	Erkek	Kadın	TOPLAM
Ortodoks	18.142	17.188	35.330
Sektant (Malakan)	6.488	6.276	12.764
Ermeni-Gregoryan	26.016	24.964	50.980
Ermeni-Katolik	500	459	959
Protestan	469	392	861
Yahudi	-	4	4
Müslüman (Şii)	7.715	7.289	15.004
Müslüman (Sünni)	54.789	50.529	105.318
Yezidi	1.648	1.448	3.096

^{††} Bu rakam konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Candan Badem ve Sonya Mirzoyan eserinde bu sayıyı en az 110 bin olarak belirtmişlerdir (Badem ve Mirzoyan, 2013: 8)

TOPLAM	115.767	108.549	224.316
--------	---------	---------	---------

Müslüman ahaliden asker almaya gelince, Çarlık yönetimi bu konuda girişimlerde bulunmuş; ancak hem yerli halkın hem de 1879'dan itibaren yöreye yerleşen Malakanlar'ın şiddetli direnişiyle karşılaşmıştı. Nihayet 1889 yılından itibaren Gayri-Hristiyan (Müslüman, Yezidi, Yahudi vb.) nüfusa, Malakan ve onlara benzeyen diğer topluluklara askerlik hizmeti yerine Osmanlı Devletinde gayrimüslimlerin ödediği “Bedel-i Askerlik” vergisine benzer bir “Askeri Vergi” (voinskiy nalog) getirilmiştir (Badem, 2010: 15).

Malakanlar Kars'a geldiklerinde kurdukları köyler aşağıda belirtilmiştir. Bu köylerin büyük çoğunluğu Kars'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra Türklerin boşalttığı köylerdir (Badem, 2010: 304-352).

Sıra	Köyün Rusça Adı	Türkçe Adı	Bağlı Olduğu Kaza
1	Malaya Voront-sovka	İncesu	Zaruşat
2	Novo Dubovka	Susuz	Zaruşat
3	Novo Petrovka	Meydancık	Zaruşat
4	Olaşanka (Zührap)	Yalınçayır	Zaruşat
5	Romanovo (Büyükzaim)	Yolboyu	Zaruşat
6	Aleksandrovka	Komesor	Kars
7	Blagodarnoe	Çakmak	Kars
8	Novo Mihaylovka	Dikme	Kars
9	Prohladnoe (Melikköy)	Boğazköy	Kars
10	Vladikars	Kümbetli	Kars
11	Novo Selim	Selim	Soğanlı
12	Cincerob (Küçük)?	Sugöze	Ardahan?
13	Nikolayevka (Sarzep)	Sulakyurt	Ardahan
14	Novo Nikolayevka		Kağızman

İngiliz gazeteci ve yazar Lynch Malakanlar'ı mutlu Hıristiyanlar olarak tanımlamıştır. Ziyaret ettiği Malakan köylerindeki taşımacılık, tarım ve hayvancılık karşısında etkilenmiştir. Çiçek bahçelerinin ne kadar güzel olduğunu belirtmiştir (Lynch: 1901, 410-411). Fahrettin Erdoğan 1897 Eylül'ünde Sarıkamış'a geldiğinde bölgede bulunan Malakanlar'ı incelemiştir. Malakanlar hakkında detaylı bilgiler veren Erdoğan, bölge insanı ile görüşmüş

ve Malakanlar'ın çalışkanlıklarını, temizliklerini, komşularıyla kurdukları iyi ilişkilerini gözlemlemiştir (Erdoğan, 1998: 16-17).

Birinci Dünya savaşı sırasında Kafkas Cephesinde bulunan Osmanlı Ordusuna Malakanlar da yardım etmiştir. Viyana'da çıkan "Neue Freie Presse" gazetesi bir haberinde Malakanlar'ın Osmanlı Ordusuna yardım ettiklerini belirtmiştir. Artvin Şavşat'ta yaşayan Malakanlar kendilerine bir buçuk saat mesafede bulunan Osmanlı karargâhına giderek Osmanlı'nın kendilerini Rus zulmünden korunması karşılığında nakliye konusunda orduya yardım edeceklerini belirtmişlerdir. Malakanlar'ın bu tavrı Osmanlı basınında yer bulmuş ve sempati ile karşılanmıştır. Bazı gazetelerde Malakanlar'ın Ruslar tarafından zorla Hristiyanlaştırılmış Müslümanlar oldukları bile yazılmıştı (Öğün:2015, 809-810)

3. Osmanlı Devleti İdaresinde Malakanlar

Çarlık Rusya'da yaşanan Bolşevik İhtilali neticesinde, Ruslar işgal ettiği topraklardan çekilmişlerdir. Böylece Kars, Rus işgalinin sona ermesiyle yeniden (Sultan Vahdettin tarafından çıkarılan fermanla) Osmanlı Devletine katılmıştı. Kars'ın idari sisteminin yeniden yapılandırılması için Dâhiliye Nezareti müsteşarı Abdülhalık Bey başkanlığındaki heyet bölgede mülki teşkilata ilişkin incelemeler yapmış ve ayrıntılı bir rapor hazırlamıştı. Raporda Malakanlar'ın Rus etkisini güçlendirdiği belirtilmiştir (BOA, DH/İ-UM, 20-20/13-9).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin mağlup sayılması neticesinde Kafkaslarda siyasi boşluk yaşanmıştır. Bu nedenle 1919'da Kars merkezli Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti kurulmuştu. Hükümet Anayasası'nın 5. Maddesi gereği her 10 bin seçmene karşılık 1 milletvekili seçilmişti^{††}. Cenub-i Garbi Kafkas Cumhuriyeti Anayasasında belirttiği üzere azınlıkların hakları güvence altına alınmıştı. Seçimlerde Rus üye Matvey S. Raçinski'nin de aralarında bulunduğu on iki hükümet üyesi İngilizlerin Kars'ta bulunan hükümet merkezi baskısıyla Malta'ya sürgün edilmişti^{§§} (Gökdemir, 1989: 157). Sürgünler neticesinde bölgede oluşturulan yeni şura 6 Müslüman, 1 Rum ve 1 Rus'tan meydana gelmişti (Gökdemir, 1989: 160).

^{††} Seçimlerde toplam 64 Üye seçilmişti, bunlardan 60'ı Müslüman, 3'ü Rum, biri ise Kafkasya doğumlu bir Malakandı (Denisenko, 2009: 64).

^{§§} İngilizler tarafından basılan Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti Meclisi yöneticileri önce Batum'a oradan da İstanbul'a gönderilmişlerdir. İstanbul'dan bir süre sonra Malta'ya sürülmüşlerdir. Sürgün edilenler arasında 2725 nolu Matyev S. Raçinski'de bulunmaktaydı (Şimşir, 1976: 125-127)

Osmanlı Devleti sonrasında bölgede baş gösteren Ermeni Mezalimi sırasında Malakanlar da büyük zarar görmüşlerdir. Ermeni çeteleri Müslüman ahali ile yakın ilişkiler içinde olan Malakanlar'a da saldırmıştı. Malakanlar'ın bir kısmı Ermeni Çetecilerin dolaylı İstanbul'a göç etmiştir (Kıyanç, 2014; Kıyanç, 2015)

4. Milli Mücadele ve Cumhuriyet Döneminde Malakanlar

30 Ekim 1920 tarihinde Kars yeniden Türk sınırlarına dâhil edilince, bölgede bulunan Malakanlar için bir taraftan yeni problemler başlarken, diğer taraftan Malakanlar Türk-Sovyet ilişkilerinde önemli bir sorun haline gelmiştir. Malakanlar'ın Türk-Sovyet ilişkilerinde bir sorun olmasında özellikle SSCB Dışişleri Komiseri Çiçerin'in, bu konuda TBMM Hükümeti'ne karşı tutumunun ve Bolşeviklerin Malakanlar'ın arasında yaptıkları propagandaların etkisi büyüktür. 28 Aralık 1920'de SSCB Hükümeti'nin Türkiye Büyükelçisi olarak atanarak (Aslan, 2001: 278), Kars'a gelen Medivani, bölgedeki Malakanlar ile yakından ilgilenmişti. Kars'ta 24 gün kalan Medivani, bölgedeki Malakan köylerini dolaşarak Bolşevik propagandası yapması Kazım Karabekir'in tepkisine neden olmuştu. Kazım Karabekir Medivani'nin ziyaretinden duyduğu rahatsızlığı Ankara'ya bildirilmişti (Karabekir, 1988: 869).

Kazım Karabekir, Rusya'nın Medivani'nin Malakanlar üzerinde yaptığı etkiyi görmek için Malakan köylerini dolaşmış ve gözlemlerde bulunmuştur. Bu nedenle 6 Şubat 1921 Pazar günü Kars'ın Çakmak Köyü'ndeki davete katılan Kazım Karabekir, Malakanlar'ın büyük ilgi ve alakasıyla karşılaşmıştır. Malakanlar, Kazım Karabekir'in davetlerini kabul ederek köylerine gelmelerinden son derece hoşnut olmuşlardı. Malakanlar'ın Medivani'nin propagandasından çok etkilenmediğini de gözlemlemiştir. Kazım Karabekir anılarında Malakanlar'ın temizlik ve misafirperverliklerinden uzun uzun bahsetmiştir. Malakanlar'ın tarım ürünlerinin üretimindeki başarılarının bölgenin kalkınmasında kılavuzluk yapacağını belirtmiştir (Karabekir, 1988: 919-920; Karabekir, 2009: 728).

Malakanlar hakkında olumlu fikirlere sahip olan Kazım Karabekir Bolşevik propagandaların artması ve Bolşevik Rusya'nın tutumundaki değişiklik nedeniyle bakış açısını değiştirmişti. Çünkü o yıllarda Kars'ta Bolşevik yanlısı bir çizgi oluşmuştur (Karagöz, 2005: 160).

Dini inanışlarına göre savaşa, şiddete karşı olan ve askerlik yapmak istemeyen Malakanlar, askerliğe tepki göstermişlerdir. Ancak alınan karar ile Malakanlar'ın da askere alınması topluluk arasında büyük rahatsızlığa neden

olmuştu. Kazım Karabekir'in, Malakanlar'dan geri hizmetlerde, özellikle nakliye işlerinde yararlandığını ancak Malakanlar'ın buna dahi itiraz ettiğini belirtmiştir (Karabekir, 1988: 878). Bu durum Malakanlar'ın büyük bir kısmının yaşadıkları yerleri terk edip, Rusya'ya göç etmek için Rusya'nın Kars Konsolosluğu'na müracaat etmelerine yol açmış, böylece kendi istek ve arzuları ile Rusya'ya göç etmeyi kabul etmişlerdi (Aslan, 2001: 284). Oysa 13 Ekim 1921 tarihinde Sovyet Rusya aracılığı ile Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve TBMM Hükümeti arasında Kars Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmanın 11. Maddesinde taraflardan birinin öteki taraf topraklarında oturan uyrukları, yerleşmiş oldukları ülke yasalarından doğan hak ve görevlere uygun biçimde işlem görmekle birlikte, ulusal savunmaya ilişkin yasalardan muaf tutulması maddesi (Soysal, 1983: 41-47) nedeniyle Malakanlar'ın askere alınması Sovyet Rusya ile Türkiye Cumhuriyeti arasında gerginliğe neden olmuştur.

Yine aynı yıllarda Kars'a gelen (1921-1922) General Sami Sabit Karaman Kızıl propagandaya karşı önlem alınması için yetkilileri uyarması (Karaman, 2002: 135) Malakanlar'a bakış açısının değiştiğini göstermiştir. Sovyet Rusya'nın tehlike olarak görülmesi üzerine Komünizm propagandasına karşı önlemler alınması Malakan karşıtlığını da güçlendirmişti.

Moskova Antlaşması'ndan sonra Türk-Sovyet ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlar nedeniyle Ukrayna Orduları Başkomutanı M. Frunze Ankara'ya gelmişti. Mustafa Kemal ile 25 Aralık 1921'de yaptığı görüşmede Frunze, Malakanlar Sorununu da gündeme getirmiş ve bu sorunun çözülmesi için Mustafa Kemal'den yardım istemişti. Malakanlar'ın Rusya'ya göçmek istediklerini, ancak antlaşmalarda belirtilen süre içerisinde Rusya'ya dönemediklerinden dolayı, onların da Türk vatandaşları gibi askeri yükümlü sayılarak, orduya çağrılmaya başladıklarını ifade etmiştir. Frunze, Rusya'nın antlaşmada belirtilen süre içerisinde, Malakanlar'ın Rusya'ya nakledilemediklerini söylemiştir. Mustafa Kemal'den Malakanlar'a, yazın yetiştirdikleri ürünleri toplamalarına kadar geçici olarak eski oturdukları yerlerde kalmalarına izin verilmesini isteyen Frunze, bu konunun Türk-Sovyet ilişkilerinde yanlış anlamalara sebebiyet vermeyeceğini umduğunu belirtmişti. Ayrıca bu geçici süre sonunda Malakanlar'ın Rusya'ya temsilcilerini göndererek, yerleşecekleri yerleri seçeceklerini ve bu seçtikleri yerlere göç ettirilecekleri garantisini de vermiştir. Mustafa Kemal, bu konu ile ilgili olarak çok az bilgisi olduğunu, ancak Malakanlar konusunun gerçekten de Türk-Sovyet ilişkilerinde önemsiz bir sorun olduğunu belirterek, Rusya'nın durumunu anlayışla karşıladığını ve sorunu Frunze'nin istekleri doğrultusunda halledeceğini belirtmiştir (Aslan, 2001: 37).

Yukarıda belirtilen durumlar neticesinde Malakanlar'ın 20 Ocak 1921 tarihine değin Türkiye'yi terk etmedikleri takdirde askere alınacağını mecliste karar altına alınmıştır (www.molokane.org/Malakanlar Kimdir?/15.06.2015). Böylece Malakanlar'ın Anadolu'dan göçü başlamıştır. Malakanlar'a 1926'da Rusya, Rostov bölgesindeki kıraç Sal'ski steplerinde toprak teklif edilmiştir. Anadolu'da yaşayan Malakanlar'ın yüzde 90'ı geri dönmeyi kabul etmişti.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1927 yılında yapılan ilk genel seçim sonuçlarında Kars İli incelemesinde Malakanlar hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. Nüfusun dil ve din bölümlerine bakıldığında Malakanlar hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi, 1928). Kars Halkevlerinin 1933-34 yıllarında Kars'ta yaptıkları nüfus sayımında dini ve etnik bakımdan önemli bir çalışma yapılmıştır. Kars'ta yaşayan farklı dini ve etnik unsurlar belirtilmiştir. Bu unsurlar arasında Malakanlar da bulunmaktadır. Verilen rakamlar da Kars merkez 34, Merkez Köyler 142, Susuz Nahiyesi 35, Kağızman Kötek 14, Arpaçay'da 565, Sarıkamış'ta 11 tane olmak üzere toplam 801 Malakan olduğunu belirtmiştir (BCA, CHP Evrakı,490-01/ 837-307-1(116); Arslan ve Topçu, 2012: 106-108). Bu sayı döneminde tahmin edilen Malakan sayısından çok daha azdır. Gerek Orhan Türkdoğan'ın bölgede yaptığı araştırmalar da verdiği (1960) sayı, gerek Göç sırasında belgelerden edinilen sayılardan bölgede yaşayan Malakanlar'ın çok fazla olduğu görülmektedir.

İsmet İnönü Kars gezisi kapsamında 1935 yılında Malakan köylerini de ziyaret etmişti. İsmet İnönü gezi sonrasında hazırladığı Şark Raporunda Malakanlar'ın çalışkanlıkları ve tarım konusunda yeteneklerine değinmiştir. Bunun yanı sıra arazi azlığını da eklemiştir (Öztürk, 2001: 57-58). Malakanlar'ın arazi talebi neticesinde aynı yıl devlet üç yüz Malakan'a fert başına olmak üzere 14 dekar toprak dağıtmıştır. Bunun yanı sıra her evin aile reisi için de, yine 15 dekar vermişti. Böylece önceden tapusuz olan araziler tespit edilerek bir plana göre tanzim edilmiştir.

Kars'taki tüm topraklar Mir'i Arazi sayıldığından Malakanlar kendilerine hükümet tarafından tahsis edilmiş olan toprakları kira ve vergi karşılığında işlediklerinden dolayı bu durum Malakanlar arasında büyük sevinçle karşılanmıştır (Denisenko, 2011: 196). Malakanlar halen bile İsmet İnönü'den övgüyle bahsetmektedirler. İsmet İnönü zamanında tarım arazisi daha iyi olan bölgelerde yerleşim kurulması için Malakanlar'a izin vermişti. 1962 yılında göç yaşanmadan önce Malakanlar'ın elinde bulunan toplam arazi 8.000-10.000 dekar arasındaydı (Türkdoğan, 2005: 68).

5. Malakanlar'ın Anadolu'dan Ayrılışları

Rusya'ya gitmek istemeyerek, Türkiye'de kalan Malakanlar'ın büyük bir bölümü Kars'ın Yalınçayır (Zöhrep), Atçılar ve Çalkavur Köylerinde ve ayrıca bir bölümü de Kars, Ağrı ve Erzurum'un çeşitli bölgelerine dağılmış bir şekilde 1962 yılına kadar yaşamışlardır. 1960 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, Türkiye'de bulunan Malakanlar'ın sayısı 1.500'den fazladır (Türkdoğan, 2005: 62).

Kars'ta yaşayan Malakanlar tarafından gençlerin gelenek ve göreneklerinden uzaklaştığı belirtilmiştir. Gençler arasında dini bakımdan yasak edilmesine karşı içki ve sigara kullanımı, ibadete ilginin azalması gibi sorunların yanında en büyük sorun ise nüfusun azlığından dolayı evlenememeleriydi (Turhan, 1956: 8). Malakan Göçünü hazırlayan başka nedenlerde bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çeken Sovyet Rusya radyolarında sürekli olarak Marks'ı konu alan konuşmalar ve onun ideolojisini savunmalarıydı. Malakanlar Karl Marks'ı, dini önderleri Maksim Gavrilovich Rudomyotkin; Marksizm'i de Maksimizim zannetmişlerdir. Bu yanlış anlamın yanı sıra 1955 yılında Kars'ta Malakanlar'ın yoğun olarak yaşadığı Atçılar, Çakmak ve Çalkavur gibi köylerde sahte dini önderler ortaya çıkmıştı. Bunlardan Vasili Petrovich Kholopff, yakında bir peygamberin geleceğini belirtmişti. Bir başka sahte dini önder Grigoriy Petroviç, Atçılarda yaptığı dini ayinde Sovyet Rusya'ya toplu göç edilmesini istedi. Tüm bu gelişmeler Malakanlar üzerinde büyük etki yaratmıştı. Bunun üzerine bir araya gelen Malakanlar 1956 yılında Türkiye'den Sovyet Rusya'ya göç kararını oy birliğiyle almıştı (Akçayöz, 2015: 152). Kars ve civarında yaygın olarak anlatılan hikâyeye göre Malakanlar, Sovyet Rusya'ya göç ettikten sonra geride kalanlara durumlarıyla ilgili nasıl bilgi vereceklerini düşünmüşlerdi. O dönemde mektupların sınırda okunması nedeniyle böyle ifadelerin tehlikeli olacağını düşünen Malakanlar, fotoğraf ile anlatmaya karar vermişlerdi. Sovyet Rusya'ya göç edenler oradaki yaşantıyı anlatmak için şifreli bir fotoğraf gönderecek eğer fotoğrafta bulunanlar ayakta ise durum çok iyi olduğunu, oturur vaziyette ise durumların kötü olduğu anlaşılacaktı. Malakanlar'dan bir kısmı Sovyet Rusya'ya gittikten bir süre sonra fotoğraf gelir ve gelen fotoğrafta insanların ne ayakta ne de oturur vaziyettedir, herkes yüzüstü yere uzanmıştı. Bu da orada ki yaşantının Malakanlar'ın bekledikleri gibi olmadığını tam tersine çok kötü olduğunu göstermiştir (Akçayöz, 2015: 78).

Anadolu'da son kalan Malakanlar'ın göçü 22 Kasım 1961 tarihinde başlamıştır. Kars'ın Atçılar Köyünde bulunan 60 kişilik 10 aile hudut postası ile

Sovyet Rusya'ya göç etmiştir ([Milliyet Gazetesi/23.11.1961](#)). Bu Malakan göçünün başlangıcı olarak kabul edilir. Malakanlar göçleri basında geniş yer bulmuştur. Basında bu göçün nedeni olarak ise “Bazı dini sebeplerle Türkiye’de evlenemeyen ve kendi aralarında yaptıkları evlenmelerle çok yakın akraba haline gelen Malakanlar Rusya’da evleneceklerdir” ([Milliyet Gazetesi/30.11.1961](#)) diye belirtilmiştir.

Malakanlar sadece Sovyet Rusya’ya değil Amerika’ya da göç etmişlerdir. Kars’a gelen Amerikalı yetkili Tatiana Schaufuss^{***} ve beraberindeki iki göç uzmanı ile bölgede bulunan Malakanlar’ın Rusya’ya göç etmelerini engelleyerek Amerika’ya göç etmelerini sağlamışlardır ([Milliyet Gazetesi/17.02.1962](#)). Bu çalışmalarında da kısmen başarılı olmuşlardır. 04 Haziran 1963 tarihinde Kars’ta bulunan Malakanlar ve Bandırma yakınlarındaki Kocagöl’de yaşayan Don Kazaklarından toplam 225 kişi uçakla Amerika’ya gitmişlerdir ([Milliyet Gazetesi/05.06.1963](#)). Malakanlar’ın 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları sonrası başlayan Anadolu serüveni yaşanan bu göçler neticesinde son bulmuştur.

6. Malakan İzleri

Malakanlar’ın, Türkiye’deki varlığından ilk kez İhsan Abidin’in 1928 yılında yayınlanan “Anadolu’da Ziraat ve Hayvan Yetiştirme” adlı yayınında bahsedilmiştir (Türkdoğan, 2005: 23). Bu konuda ilk çalışmalardan birisi ise 1954 yılında Kars’ta Malakanlar üzerinde çalışan Mümtaz Turhan’dı (Eröz, 1962: 122). Malakanlar üzerine bilimsel araştırmalar ilk olarak Orhan Türkdoğan’ın 1960-62 yıllarında tamamladığı “Malakanlar’ın Toplumsal Yapısı/Kars İlinin Üç Köyünde Bir Rus Etnik Grubunun Sosyo-Ekonomik Araştırması (1877-1962)” isimli Doktora tezi ile başlamıştır. Bu çalışmanın yanı sıra yıllar sonra Çakır Ceyhan Süvari tarafından “Malakanlar Rus Köylü Hareketlerinden Günümüze Malakan İnancı” isimli doktora tezi hazırlanmıştır. Malakanlar üzerine sosyolojik çalışmalar bu dönemde varlığını göstermiştir. Bu konuya Mümtaz Turhan, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mehmet Eröz, Cavit

^{***} ABD’de 1939 yılında New York da Leo Tolstoy’un kızı Alexandra Tolstaya tarafından kurulan Tolstoy Vakfı (The Tolstoy Foundation), Avrupa ve Sovyet Rusya’da bulunan göçmenlere yardım amaçlı kurulmuştur. Bu kapsamda birçok Rus Göçmen Amerika’ya göç ettirilmiştir. Tatiana Schaufuss’da Tolstoy Vakfı’nın kurucuları arasındadır. Malakanlar’ın büyük sevgi duydukları Tolstoy’un ismini verdiği vakıf aracılığıyla Amerika’ya göç ederek; tarım alanında büyük fayda sağlamışlardır (Anderson, 1958: 60-66).

Orhan Tütengil gibi ilim adamları tarafından yapılan araştırmalar Malakan araştırmalarının başlangıcı ve en kıymetlileri arasındadır. Sosyolojik araştırmalara konu olan Malakanlar'ın tarihi üzerine araştırmalar uzun süre yapılmamıştır. Malakan tarihi ve toplumsal yapısı hakkında çalışmalar yapan araştırmacıların sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu konuda uzun yıllar büyük bir boşluğu kapatmaya çalışan Candan Badem, Erkan Karagöz, Vedat Akçayöz ve Ludmila Denisenko'un eser ve mücadeleleri bu konuda son derece önemlidir.

Bunların yanı sıra, teması Malakanlar olan kültürel faaliyetlerde yapılmaktadır. Bu amaçla 2008 yılında "Malakanlar Fotoğraf Sergisi" Kars'ta gerçekleşmiştir. Yönetmen Yalçın Yelence tarafından 2008 yılında hazırlanan "Kars'ın Solan Rengi Malakanlar" adlı belgesel filmi ve yine 2009 yılında başrollerini Tarık Akan ve Şerif Sezer'in yaptığı Murat Saraçoğlu'nun yönettiği "Deli Deli Olma" sinema filmi son derece önemlidir. Bunların yanında Malakanlar, TRT başta olmak üzere birçok kanal ve programa konu olmuşlardır.

Yaklaşık seksen yıllık serüvenleri boyunca bölge insanı ile geliştirdikleri kültürel miras günümüzde izlerini kaybetmeye yüz tutmuştur. Bu çalışma Malakanlar'ın silinmeye yüz tutmuş izlerini ortaya çıkarmak amacıyla 2014 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde hazırlanan "Malakanlar" isimli yüksek lisans tezi temel alınarak yeni belge ve bilgiler ışığında hazırlanmıştır.

Malakanlar Kars'a göç ettikten sonra bölgede birçok köy kurmuş ya da Müslümanlardan boşalan köylere yerleşmişlerdir. Bu köylerin kendine has bir mimarisi bulunmaktaydı. Geniş düzlükler ve sulak araziler üzerine kurulmuş olan bu köyler yolun iki tarafına sıralanmış evlerden oluşmaktadır. Yolun iki tarafında geniş boşluklar bırakılmıştır. Evler kalın duvarlar ve çatıdan oluşmaktaydı. Kapılarının güneye açılması, yüksekte pencereler mevsim şartlarına ayak uydurmak için alınan önemlerdi. Evlerin tavan yükseklikleri sıcaklığın daha iyi muhafaza edilmesini sağlarken, peç isminde duvar içi ısıtma özelliğine sahip sobalar kullanılmaktaydı. Evlerin bahçelerinde "Bostan" ismi verilen iklime uygun meyve ve sebzelerin yanı sıra çiçek türlerinin de yetiştirildiği ayrı bir bölge bulunmaktadır. Ayrıca bölgesel yapıya uygun "Napızar" denilen tarlalar bulunmaktadır. Her yedi evin arasında "Ara" denilen yollar bulunmaktadır. Bu yollar tarlalara ulaşmanın yanı sıra hayvanların geçişi içinde kullanılmaktadır. Malakan köylerindeki bu estetik yapı günümüzde büyük oranda yok olmuştur. Bölgede yapılan araştırmalarda Kars'ın Susuz ilçesine bağlı İncesu, Çamçavuş, Meliköy, Çakmak, Yolboyu gibi köyler

Malakan köy yapısının en iyi örneklerindedir. Bölgede daha sonra kurulan köyler arasında mimari olarak büyük farkların olduğu tespit edilmiştir.

Kars'a Çarlık Rusya işgali yıllarında Malakanlar'ın yaşadığı köylere, Çarlık Rusya'nın çekilmesiyle 1917 yılında Azeri Türkleri ve 1934 ile 1938 yıllarında Kafkaslar ve Anadolu'nun içlerinden gelen Müslüman halk yerleşmişti (Akçayöz, 2015: 67). Böylece köylerde farklı dil ve dinler bir arada yaşamaya başlamıştı. Bu durum farklı kültürlerin çatışma ortamında bölgede var olan zenginliği daha da artırmıştı. Bölgeye göç eden Müslüman halk Malakanlar'dan, Malakanlar da Müslüman halktan çok şey öğrenmiş ve ortak bir kültür yaratmışlardı. Bu ortak kültür Malakanlar'ın bölgeden ayrılması sonrasında da etkisini göstermiştir. Günümüze kadar etkisi devam eden bu kültürün 2000'li yıllar başında değişime uğradığı söylenebilir. Bölge kültüründe izleriyle varlığını devam ettiren Malakanlar, bölge insanının anılarında yaşamaktadır.

Kullandıkları tarım metotları sayesinde kısa zamanda tarım alanında bölgenin kalkınmasında önemli katkılar sağlamışlardır. Kars vilayetinin tarım ürünlerini belirleyen son Osmanlı istatistiğine göre buğday ve arpa bölgede yetişen başlıca hububat cinsidir. Az miktarda mercimek ve baklagiller, kavun-karpuz, elma, üzüm ve vişne gibi meyveler yetiştirilmektedir. Malakanlar'ın bölgeye gelişiyle bölgede tarımsal üretim artmıştır. Malakanlar o günlerde Kars'ta yetişmeyen birçok sebze ve meyveyi ilk kez yetiştirmişlerdir. Çarlık Rusya döneminde Malakanlar'ın bölgeye diğer önemli katkıları da hayvancılık ve tarımsal teknoloji alanında olmuştur. Malakanlar'ın katkılarıyla arazileri ekime açmak için, Kars'ta yaygın olarak at ve ağır pulluk kullanılmaya başlanmıştır. 1884 ve 1913 arası ekilebilir arazi 2 misli ve tarım nüfusu da 4 misli artmıştır (Ortaylı, 2004: 408-410). Günümüzde varlığını devam ettiren Malakan Atı, tarım makinaları öncesinde son derece önemliydi. Malakan Atı, bölge şartlarına dayanıklı ve tarım işlerinde kullanılması nedeniyle yaygın olarak yetiştirilmekteydi (Hamzaoğlu, 2007). Yakın zamana kadar bölge de Tarımsal Makinaların öncülerinden görülen Rus Tırmığı, biçer gibi aletler tarımsal üretimde kullanılmıştır.

Kars ve civarında yaşayan Malakanlar'ın yörede buldukları süre boyunca bölge halkından ortak özellikler kazanmışlardır. Özellikle kılık kıyafet ve yemek konusunda benzerlikler bulunmaktaydı (Turhan, 1956: 78).

Kars ve civarı süt ve süt üretiminde son derece zengin bir bölgedir. Zengin bitki örtüsü ve yaylaları sayesinde geniş otlak alanlarına sahip olduğundan hayvancılık ve hayvansal gıdalar bölge geçiminde son derece önemlidir. Kars'ın Çarlık Rusya işgali sonrasında Kars'a gelen Malakanlar,

Estonyalılar ve Almanlar bu zenginliği daha da artırmıştır. Bölgenin şartlarına uygun Montofon (Zavot) İnekleri^{†††} de bu dönemde yetiştirilmeye başlanmıştır. Kars'ta halen üretilen ve dünyanın en kaliteli peynirlerinden birisi olan Gravyer peyniri, Kars'a Estonyalılar tarafından getirilmiştir.^{†††} Bir diğer peynir türü ise Kaşar peyniridir (Öztek, 1983). Bu peynirlerin yanı sıra bölgede üretilen bir diğer peynir türü yöresel olarak “Çakmak Peyniri” adlandırılan “Beyaz Peynir”dir. Malakanlar ve diğer topluluklar sadece bu peynirleri bölgeye getirmekle kalmamış; peynirlerin uzun süre muhafaza edilmesi için teknikler de geliştirmişlerdir. Kars ve civarındaki bu peynir zenginliği neticesinde Kars merkeze yaklaşık 40 km uzaklıkta bulunan ve eski bir Malakan köyü olan Boğatepe (Zavot) köyünde Türkiye'nin ilk Peynir Müzesi kurulmuştur. Bu müzede bölgenin peynir zenginliği ve üretiminin yanı sıra tarihsel serüveni de sergilenmektedir. Müze, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından da desteklenmektedir.

Malakanlar döneminde Kars ve çevresinde Arıcılık da yaygınlaşmıştır. Günümüzde önemli bir geçim kaynağı olan Arıcılık, Malakanlar getirdiği kovan ve petek usullerindeki yenilikler sayesinde yaygın hale getirilmiştir. Bölgede üretilen bal dünyanın en kaliteli balları arasındadır. Malakanlar bölgede organik enerjinin yanı sıra mekanik enerjiden de faydalanmıştır. Sabun imalatında büyük başarı elde eden Malakanlar tarafından üretilen sabunlar uzun yıllar bölgede kullanılmıştır. Malakan köylerinde halen varlığına rastladığımız tamir dükkânlarının Malakanlar tarafından kurulduğu bilinmekte ve bu dükkânlar günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler. Malakanlar'ın bölgeye yaptıkları katkılardan biriside, değirmenciliği bölgeye yaygınlaştırmak olmuştur. Günümüzde halen kullanılan bu değirmenler gelişen teknolojiyle su yerine elektrikle çalışmaktadır. Değirmencilik Malakanlar'ın en yaygın tanınan özelliklerindedir. Bölge insanı Malakanlar'dan öğrendiklerini onlar göç

^{†††} Montofon (Zavot) İneği, aslen İsviçre'nin Alp Dağlarına ait sığır ırkıdır. Süt üretiminde son derece verimli olan bu ırk ülkemizde de yetiştirilmektedir. Genel özellikleri bakımından Rengi Koyu Kahverengi, Gri olmaktadır. Soğuk havalara dayanıklıdır (Sarıözkan ve Savaş vd. 2013: 257-258). Kars ve civarında yaygın olarak kullanılan Montofon İneği, Zavot ya da Malakan İneği olarak isimlendirilmektedir.

^{†††} Gravyer Peyniri, aslen İsviçre kökenlidir adını ise İsviçre'nin “Gruyère” kasabasından almaktadır. Çarlık Rusya işgali ile bölgeye taşınan Gravyer Peyniri, bölgenin fiziki ve doğal şartlarının uygunluğuyla üretilmiştir. Gravyer peyniri diğer peynirlere göre zahmetli ve maliyetli bir peynirdir. Yaklaşık 15 kilodan bir kilo ancak çıkan bu peynirin yapılışı 10 ay kadar sürmektedir (Topuk ve Çiğdem, 2015, 70).

ettikten sonra da yaşatmaya devam etmiştir. Ancak kimi özellikler zamanla geliştirilse de beklenen ilerleme yaşanmamıştır.

Bu birliktelikte bir başka iz ise diller arasındaki alıntı sözcüklerdi. Türk Dil Kurumu verilerine göre Türkçeye geçen Rusça kelime sayısı 39 iken Türkçeden Rusçaya geçen kelime sayısı ise 2500 olarak belirtmiştir. Bu kelimelerin bir kısmı Ek’de verilmiştir (Daşdemir ve Efendioğlu, 2016: 161; Badem, 2010). Bu verilerin yanı sıra bölgede yapılan incelemelerde kelime sayısının çok daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu kelimelerin birçoğu Kars ve civarında kullanılırken; bir kısmı unutulmuştur.

Sonuç

Malakanlar Tarihinin büyük kısmı sürgünler ve bu sürgünlerin bir sonucu acılardan meydana gelmektedir. Bu sürgünler Çarlık Rusya’nın bir politikası olarak işgal ettiği yerlere gerçekleştirilmiştir. Kars’ın Çarlık Rusya işgaline girmesiyle Malakanlar bu bölgeye göç etmişlerdi. Malakanlar Kars’ta yaşadıkları sürede Anadolu Medeniyetlerine bir zincir daha eklemişlerdir. Malakanlar uzun süredir yaşadıkları sürgün edildikleri yerler aksine Kars ve civarında kendilerine uygun yaşam kurmuşlardı. O güne kadar gittikleri yerlerde diğer topluluklardan uzak, dışa kapalı yaşamayı başaran Malakanlar, Kars’a göç ettiklerinde burada yaşayan Müslüman topluluklarla beraber yaşamışlardır. Bu yaşam kendi içinde çatışmalar barındırsa da kendine has bir yapı ortaya çıkarmıştır. Tarım ve Hayvancılıkta tecrübelerini bölge halkıyla paylaşan Malakanlar, bölge insanından da çok şey öğrenmişlerdir. Bu paylaşım bölgede hoşgörü kaynağı olmuştur.

Malakanlar’ın Kars’tan göç etmeleri bölge insanı arasında büyük üzüntüye neden olmuştur. Malakanlar’ın siyasi ve sosyal nedenlerden dolayı göç etmesi, bölgede ki gelişmişliğe ve hoşgörü hayatına zarar vermiştir. Bu nedenle Malakanlar bölge insanı hafızasında önemli bir yere sahiptir.

Kaynakça

BCA, CHP Evrakı,490-01/ 837-307-1(116)

BOA, DH/İ-UM, 20-20/13-9

Milliyet Gazetesi Arşivi

Akçayöz, V. (2015), *Annem Sara ve Malakanlar*, Kars: Kars Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

- Akşin, S. (2011), *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Alp, A. (2012), *Kars Tarihi Bakımından Bir Kaynak Olarak Vilayet Gazetesi Kars*”, TSA Dergisi, 16(1), 89-102
- Anderson, P. B. (1958). *The Tolstoy Foundation*. The Russian Review, 17(1), 60-66.
- Arslan, N. O. ve Topçu İ. (2012), *Cumhuriyet Döneminde Kars'ta Nüfus*, Karadeniz İncelemeleri Dergisi, Sayı (6), 87-124.
- Aslan, Y. (2001), *Milli Mücadele Döneminde Türk-Sovyet ilişkilerinde Molokanlar (Malakanlar) Sorunu*”, A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 8 (18), 275-307.
- Aygün, N. (2007), *Kafkasya'da Rus Osmanlı Mücadelesi ve Kars Dolaylarında Sınır İhlalleri, 1826*, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD), 3(6), 86-116
- Badem C. ve Mirzoyan S. (2013), *Tiflis-Gümrü-Kars Demir Yolunun İnşası (1895-1899)*, Danvers: The Institute for Historical Justice and Reconciliation
- Badem, C. (2010), *Çarlık Yönetiminde Kars Vilayeti*, İstanbul: Bir Zamanlar Yayıncılık.
- Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Umumiyesi (1928), *Umumi Nüfus Tahriri*, Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası.
- Beliajeff, A. S. (1981). *Molokane*. The Modern Encyklopedia of Russian and Soviet History, Cilt (23), Florida: Academic International Press
- Berokoff, J. K. (1969), *Molokons in America*, Los Angeles: Published by Los Angeles.
- Breyfogle, N. B. (1998), *Heretics and Colonizers: Religious Dissent and Russian Colonization of Transcaucasia, 1830-1890 (Azerbaijan, Armenia, Georgia)*, Yayımlanmış Doktora Tezi, University of Pennsylvania.
- Çapraz, H. (2012), *19. Yüzyılda Rusya'nın Karabağ Politikası*, Belgi Dergisi, Sayı (3), 231-240
- Daşdemir, M. ve Efendioğlu, S. (2016), *Kars ve Erzurum Ağızlarında Rusça Ödünç Kelimeler*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), Sayı (55), 159-178
- Denisenko, L. (2009), *Rus Emperyalizmi Kafkasya'nın Ruslaştırılması ve Malakanlar*, Toplumsal Tarih, Sayı (187), 60-65
- Denisenko, L. (2011), *Böyle Bir Kars*, İstanbul: Heymola Yayınları
- Erdoğan, F. (1998), *Türk Elllerinde Hatıralarım*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

- Eröz, M. (1962), *Türkiye’de İslav Muhacirleri ve Kazaklar Etrafında Bazı Kaynaklar*, Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı (3), 121-136
- Fındıkoğlu, Z. F. (1962), *Türkiye’de Rusya ve Amerika’ya Göç Eden İslav Muhacirleri*, Sosyoloji Konferansları Dergisi, Sayı (3), 56-92
- Goç, V. P. (2011), *İşkân-ı Muhacirin*, Mütercim: Habil Âdem, Haz. Ali Cin ve Haluk Kortel, İstanbul: IQ Yayınları
- Gökdemir, A. E. (1989), *Cenub-i Garbi Kafkas Hükümeti*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Gündüz, T. (2001), *Kars*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Cilt: (24), İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hamzaoğlu, M. (2007). *Malakan Atı (Ardahan Atı)*. Ankara: Anadolu At Irklarını Yaşatma ve Geliştirme Derneği Yayınları.
- Karabekir, K (2009), *Günlükler (1906-1948)*, Haz. Yücel Demirel, Çev. Budak Kayabek, İstanbul: YKY Yayınları
- Karabekir, K.(1988), *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: Merk Yayıncılık.
- Karagöz, E. (2005), *Kars ve Çevresinde Aydınlanma Hareketleri ve Sol Geleneğin Tarihsel Kökenleri 1878-1921*, İstanbul: Asya Şafak Yayınları.
- Karal, E. Z.(1988), *Osmanlı Tarihi*, Cilt (8), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karaman, S. S.(2002), *Trabzon ve Kars Hatıraları İstiklal Mücadelesi ve Enver Paşa*, İstanbul: Arma Yayınları.
- Kırzioğlu, M. F. (1953), *Kars Tarihi*, İstanbul: Işık Matbaası.
- Kıyaç, S. (2014), *Malakanlar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kıyaç, S. (2015), *Ermeni Mezaliminin Sürgündeki Tanıkları Malakanlar’ın Türkler ve Ermenilerle İlişkileri*, II. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- Lynch, H. F. B. (1901), *Armenia Travel and Studies*, London, New York: Longmans, Green and co.
- Ortaylı, İ. (2000), *Osmanlı İmparatorluğu’nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleleri I*, Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları
- Öğün, T. (2015), *Turan Yolunda Bir Serap: Çoruh Vadisi Harekâtının ve Ardahan Basınının Osmanlı Basınındaki Yansımaları*, Yeni Türkiye, Sayı (73), 806-820
- Öztek, L. (1983), *Kars İlinde Yapılan Kaşar Peynirlerinin Yapılışları, Bileşimleri ve Olgunlaşmaları Üzerinde Araştırmalarla Bunların Diğer Peynir Çeşitleri İle Kıyaslanmaları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

- Öztürk, S. (2001), *Kasadaki Dosyalar*, Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Sarıözkan, S., Aytaç, A., Bayram, D., (2013), *Zavot Irkı Sığırlarda Karkas Özellikleri ve Karkas Parçalanmanın Ekonomik Yönü*, Ankara Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi, Sayı (60), 257-262.
- Semyenov, I. Y., Karagöz, E. (2009), *Sürgün Bahçesinin Solan Renkleri Molokanlar*, İstanbul: Su Yayıncılık.
- Soysal İ. (1983), *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, Cilt 1 (1920-1945), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Süvari, C. (2013) *Malakanlar Rus Köylü Hareketlerinden Günümüze Malakan İnancı*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Şimşir, B. (1976), *Malta Sürgünleri*, İstanbul: Milliyet Yayınevi
- Topuk, Ş., Sezer Ç. (2015), *Some Quality Characteristics Of Kars Gravyer Cheese*, The Journal Of Food Sayı (40), 69-75
- Toynbee, A. (1975), *Tarih Bilinci*, Çev. Murat Belge, İstanbul: Bateş Yayınları
- Turhan, M. (1956), *Kültürde Değişen ve Değişmeyen Mukavemet Eden Unsurlar*, İstanbul Üniversitesi Psikoloji Çalışmaları Dergisi, Cilt (1), 6-21
- Türkdoğan, O. (2005), *Kars'ta Bir Etnik Grup Malakanlar'ın Toplumsal Yapısı*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yalman, A. E. (1997), *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, 1. ve 2. Cilt, İstanbul: Pera Yayıncılık.
- [http://www.molokane.org/Malakanlar Kimdir?](http://www.molokane.org/Malakanlar%20Kimdir%3F) Erişim Tarihi, 15.06.2015

Ek: Malakanlar Sayesinde Rusça'dan Türkçe'ye Geçen Kelimler

Sıra	Rusça	Türkçe Anlamı	Sıra	Rusça	Türkçe Anlamı
1	Abeşik	Orman Memuru	37	Kartol, Kartopi	Patates
2	Abrigoz	Kayıtı	38	Katlet	Kızartılmış et
3	Afiser	Rus Subayı	39	Katreç	Sürgün, kürek cezası
4	Akuşke, Akuşka	Pencere, küçük pencere	40	Kete	Böreğe benzer bir yiyecek.
5	Almuçay	Erik	41	Knişke	Kitap, nüfus cüzdanı
6	Astarşina	Başmuhtar veya	42	Kuruşka	Madeni bir

		<i>nahiye memuru</i>			<i>kap, maşrapa</i>
7	<i>Baldon</i>	<i>Palto</i>	43	<i>Lapatga</i>	<i>Büyük Kürek</i>
8	<i>Bamedor, Bomador</i>	<i>Domates</i>	44	<i>Loby</i>	<i>Taze Fasulye</i>
9	<i>Bedire</i>	<i>Kova</i>	45	<i>Loda</i>	<i>Yığın, Küme, Birikinti</i>
10	<i>Berdanga</i>	<i>Silah, Tüfek Markası</i>	46	<i>Lom</i>	<i>Kaldıraç, Levye</i>
11	<i>Bırışga</i>	<i>At Arabası</i>	47	<i>Manat</i>	<i>Rus Parası</i>
12	<i>Boçka, Boşga</i>	<i>Fıçı</i>	48	<i>Malina</i>	<i>Çilek</i>
13	<i>Çaynik</i>	<i>Çaydanlık</i>	49	<i>Matuşke</i>	<i>Anne, kadın</i>
14	<i>Çatan</i>	<i>Tahıl Saplarını taşımak için kullanılan araba</i>	50	<i>Neçelik</i>	<i>Müdür</i>
15	<i>Fırğın, Furğun</i>	<i>Üstü Kapalı At Arabası</i>	51	<i>Neft</i>	<i>Gazyacağı</i>
16	<i>Gamanda r, Gumanda r</i>	<i>Kumandan</i>	52	<i>Patval, Badval</i>	<i>Bodrum</i>
17	<i>Ganfet, Genfet</i>	<i>Bayram Şekeri</i>	53	<i>Patnos</i>	<i>Tepsi</i>
18	<i>Garavat</i>	<i>Karyola Yatak</i>	54	<i>Peç</i>	<i>Soba</i>
19	<i>Gazarma</i>	<i>Kışla, Koğuş</i>	55	<i>Peçet</i>	<i>Mühür</i>
20	<i>Gazonni</i>	<i>Hazineye ait, devlet malı</i>	56	<i>Piyan</i>	<i>Sarhoş 16 kg ağırlık ölçüsü</i>
21	<i>Galoş</i>	<i>Lastik Ayakkabı</i>	57	<i>Put</i>	
22	<i>Gepik</i>	<i>Değersiz Para, Kuruş</i>	58	<i>Qaçqa</i>	<i>At arabası</i>
23	<i>Gilava</i>	<i>Kaymakam, başkan</i>	59	<i>Qanfet</i>	<i>Şekerleme</i>
24	<i>Gırşa</i>	<i>Çatı, Dam</i>	60	<i>Qunut</i>	<i>Kırbaç</i>
25	<i>Gocik</i>	<i>Palto, Kaban</i>	61	<i>Rezin</i>	<i>Lastik</i>
26	<i>Gopça</i>	<i>Düğme, Çengel, Kanca</i>	62	<i>Saldat</i>	<i>Rus Askeri</i>
27	<i>Gunut</i>	<i>Uzun Kamçı</i>	63	<i>Semaver</i>	<i>Semaver</i>

28	<i>Guşka, Kuşka</i>	<i>Taş veya Toprak Yığını</i>	64	<i>Sımışka</i>	<i>Çekirdek, tohum</i>
29	<i>Hazayin</i>	<i>Patron</i>	65	<i>Sipişka, Pişka</i>	<i>Kibrit</i>
30	<i>İstikan</i>	<i>Bardak</i>	66	<i>Şinel</i>	<i>Palto</i>
31	<i>İstol</i>	<i>Sandalye</i>	67	<i>Talrik</i>	<i>Tabak</i>
32	<i>İstrajnik</i>	<i>Atlı jandarma, muhafız</i>	68	<i>Vedira, Vedro</i>	<i>Kova</i>
33	<i>İşkaf</i>	<i>Dolap</i>	69	<i>Yeşik, Yaşik</i>	<i>Kutu, sandık</i>
34	<i>Kaloş</i>	<i>Lastik ayakkabı</i>	70	<i>Yubka</i>	<i>Etek</i>
35	<i>Kapik</i>	<i>Kopek, rublenin kuruşu</i>	71	<i>Zagon</i>	<i>Yasa</i>
36	<i>Kapuska, Kapusta</i>	<i>Lahana</i>	72	<i>Zanka</i>	<i>Kızak, Atlı Kızak, Fayton</i>
			73	<i>Zavot, Zağot</i>	<i>Mandıra</i>